

Habsburg apanázs ⁽¹⁾

A királyi család részére Magyarországról kiutalt juttatások a két világháború között

„Mivel tudomásomra jutott, hogy a kir. családnál tavaly némelykor olyan volt a helyzet, hogy az életfenntartáshoz alig egy pár ezer Peseta állott rendelkezésre és a kir. család vagyonkezelője aggodalmas leveleket kapott, Ő Felségének jelentést tettem, hogy 1928. évben a kiküldött összegeken felül még 10 000 dollárt kiküldök.”

Bevezető

Az I. világháború végén darabjaira hulló Osztrák-Magyar Monarchia utolsó uralkodója, IV. Károly 1918. november 11-én Ausztriában, két napra rá eckartsuai nyilatkozatával pedig Magyarországon is lemondott az államügyek viteléről. A magyar koronáról azonban formálisan nem mondott le, 1921 folyamán kétszer próbálta meg sikertelenül visszaszerezni hatalmát Magyarországon. Ezután az antant a Portugáliához tartozó Madeira szigetét jelölte ki a hatalmától és vagyonától megfosztott királyi család és kísérete tartózkodási helyéül. Kezdetben Funchalban, a Villa Victoria hotelben kaptak szállást és ellátást, azonban pénzüik fogytán innen költözniük kellett és elfogadták egy helyi legitimista földbirtokos ajánlatát, aki a nyári villáját bocsátotta a család rendelkezésére. Ugyan Madeira klímája kiválóan mondható, azonban ez a kifejezetten nyári használatra épült villa egy hegytetőn állt, és az év túlnyomó részében felhős, nyirkos idő uralta. Miután hosszas jogi vitát követően a gyermekek is csatlakoztak hozzájuk, februárban beköltözött a család a fűtetlen villába. Ekkorra már az élelmiszer-beszerezés is súlyos, mindennapi gond volt, a rendszeres kommunikációt a külvilággal a kiszámíthatatlanul működő postai szolgáltatások lehetetlenné tették. Az egyébként is betegeskedő Károly hamarosan magas lázzal ágyának dőlt, és itt halt meg 1922. április 1-jén. Az éppen nyolcadik gyermekét váró Zita királyné stabil anyagi háttér nélkül maradt, végül a nagyhatalmak tiltakozása ellenére rokona XIII. Alfonz spanyol király segített, aki a baszkföldi Lequeitoban lévő Uribarren-palotát bocsátotta a rendelkezésére. A család 1929-től az 1940-es német megszállásig Belgiumban élt, a Brüsszelhez közeli Steenockerzeel-ben.

Az utódállamok nem tudtak megegyezni a volt királyi családnak fizetendő rendszeres juttatás, vagyis apanázs szükségességének és mértékének kérdésében, a nagykövetek tanácsa hosszasan, mondhatni éveken át tanácskozott a témában. Ausztriában a kérdést rövidre zárták, Német-Ausztria parlamentje 1919. április 3-án hozta meg a 209. számú ún. Habsburg-törvényt (Habsburgergesetz). Ebben megvonta a ház tagjainak uralkodói címeit és jogait, kitiltotta őket a Köztársaság területéről, a visszatérést lemondó jognyilatkozat megtételéhez kötötte. A Habsburg-ház úgynevezett magán- és családi pénzalapjait, amelynek legnagyobb része a Habsburg-ház mindenkor feje által kezelt közös családi vagyon volt, a törvény kisajátította, és állami tulajdonná nyilvánította, ugyanakkor a magánszemélyek megtarthatták saját különvagyonukat. 1935-ben Kurt Schuschnigg szövetségi kancellár kormánya a törvényt részben felfüggesztette, majd az Anschluss, azaz a német birodalmi megszállás után 1939-ben ismét hatályba helyezték. 1945-ben a második Osztrák Köztársaság eredeti formájában alkotmányerejű törvényre emelte, majd 1955-ben az osztrák államszerződésbe is belefoglalták. Az elkobzott Habsburg-vagyon visszaszolgáltatásáról ma is jogviták folynak.

A korabeli cseh sajtóban mély ellenérzéseket váltott ki a Habsburg családnak fizetendő állami apanázs kérdése, arra hivatkozva, hogy ennek a kötelezettségnek semmi formális jogi alapja nincsen, és hogy a cseh nép már eleget fizetett a Habsburgok számlájára, aminek a jutalma csak az üldöztetés és zsarnokság volt. A Narodní Politika - konzervatív cseh napilap - felemlegette a Károly által (állítólag) elvitt családi aranyat és ékszereket, amelyeknek a tulajdonjogát is vitatta. A valóságban azonban bécsi diplomáciai források szerint Károly anyagi helyzete igen rossz volt Madeiran, ugyanis mindössze 8000 svájci frankkal és 300 angol fonttal érkezett a szigetre. Itt becslések szerint naponként két és fél frankba került egy ember ellátása, a királyi család és személyzete pedig nagyjából húsz-huszonöt tagból állt. Miután a svájci frank elfogyott, Hunyady József gróf európai bankkörökben puhatolódzott, hogy IV. Károly számára kölcsönt kapjon.

Jugoszlávia elvben hozzájárult az apanázs kifizetéséhez azonban igen mérsékelt mértékben. Minisztériumi határozatban a következő feltételeket támasztotta: 1. Az apanázs nagyságát az érdekelt államok és célra egybehívott és célra meghatalmazással ellátott konferenciája állapítja meg. 2. Az apanázst minimumban kell megállapítani, amely a királyi családjának eltartására szükséges. 3. Az apanázsnak Jugoszláviára eső részét a Jugoszláviának jutó német hadisarcból a jövótételi bizottság útnán fizessék ki.

Az uralkodócsalád száműzetésben Madeira szigetén

IV. Károly a halálos ágyán 1922. április 1-én

Magyarország volt az egyetlen az utódállamok közül, ahol az ott élő Habsburgok magánvagyonát részben meghagyták, vagy legalábbis a tulajdonjogukat elismerték, és noha egyértelműnek tűnik, hogy a magyar koronauradalmak és egyéb javak jövedelméből megélhetést lehetett biztosítani a száműzött királyi családnak, ez végül nem ment teljesen zökkenőmentesen a tisztázatlan tulajdonjogi kérdések miatt. A főudvarnagyi bíróság által meghozott hagyatékátadó végzés értelmében a Habsburg család magyarországi javai a nyolc kiskorú gyermeket illették, azonban Zita királyné hasznélvezeti jogával terhelten. A királyi család magyarországi vagyonkezelőségének hivatalaként ekkor a Budapesten az Apponyi tér 1. szám alatti családi tulajdonú bérpalota házkezelősége szolgált. A bérház bevételei mellett további rendszeres jövedelemként a kisebb tarcali királyi birtokból és a ráckevei családi uradalomból származó javak jöhettek számításba. Schnitzler Ágoston elmondása szerint „*Őfelsége személyes vagyonát Magyarországon egyedül a budafoki királyi pincében levő borok alkotják, van ezen kívül mintegy hatvan millió korona értékű hadikölcsön - 75 százalékos lombardhitellel terhelve -; a 40 000 holdas ráckevei birtok, amely zár alatt van, a királyi család tulajdona.*” Ugyanakkor felvetődött ezen ingatlanok és ingóságok értékesítése is, amire végül nem került sor, ehelyett összességében elmondható, hogy a pénzáttalás a királyi család számára 1922-től több-kevesebb rendszerességgel megtörtént.

1922 nyarán a magyar főudvarnagyi bíróság a királyi család vagyonkezelőségének előterjesztése alapján a „magyar” *Habsburg Frigyes* és *József* főhercegek hozzájárulása alapján és *Bethlen István* miniszterelnök beleegyező nyilatkozatának birtokában hozzájárult kétmillió korona kiutalásához a ráckevei családi uradalom jövedelmeiből. Ez az összeg átmenetileg kiegészítette a hirtelen özvegyen maradt királynét, aki a következő év áprilisában Károly öccse, Miksa főherceg egyetértésével *Czirák József grófot* bízta meg a Habsburg család magyarországi vagyonának a kezelésével. Károly végakarát , miszerint a királyné és gyermekei huzamosabb ideig nem tartózkodhatnak antant-területen Zita a második világháború kitöréséig még a legnehezebb napokban is figyelembe vette, akkor is, amikor súlyos anyagi helyzetben volt, így visszautasította az olasz kormány udvarias ajánlatát, hogy telepedjék le Pármában, ahol visszakaphatja családi birtokait.

Wenckheim Dénes a családi alapítványi vagyon zárgondnoka hivatala átvételekor 1925-ben a királyi családi vagyonkezelőjével egyetértésben a család fenntartására vonatkozó minimális szükségletet évi 40 000 dollárban állapította meg. A fennmaradt iratok tanúsága szerint ezt az összeget a korábbi évek változó összegű és devizanemű kifizetéseit felváltva általában 10 000 dolláros részletekben utalták ki a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületen keresztül. *Wenckheim gróf* 1929-ben arról számol be *Bethlen István* miniszterelnöknek, hogy az elhanyagolt, jégveréssel és peronoszpórával sújtott szőlőbirtokon a termés elmaradt a várttól, ezért a megállapított összeget nem sikerült kitermelnie és az évek során 30 000 dollár elmaradás keletkezett. 1928-ban a kormány hozzájárulásával a tarcali szőlőbirtokok jövedelméből 10 000 dollárt utaltak át, azonban így is 20 000 dollár fennmaradásuk volt. A királyi család aggodalmas leveleket küldött a vagyonkezelőnek, melyben beszámol arról, hogy alig néhány ezer peseta áll rendelkezésükre a megélhetéshez, ráadásul tüzeset történt és a cselédlak teljesen leégett, ezért sürgősen szükségük volt az összeg átutalására. Mivel a gyerekek növekedésével a család szükségletei is emelkedtek, *Wenckheim Dénes* kérte, hogy a jövőben a birtok egész tiszta jövedelmet kiutalhassa. Ráckeve egyébként ezen összegek mellett a tájegységre jellemző homoki borokból is rendszeresen juttatott a királyi család részére. (Ráckeven 150 hold szőlő volt.)

Zita királyné gyermekeivel 1923-ban egy sétán a tengerparton

Zita királyné gyermekeivel és Mária Jozefa főhercegnővel (IV. Károly édesanyjával) 1925 karácsonyán Lequitóban, Spanyolországban.

Az állami apanázs mellett Zita magyarországi legitimista támogatóira is számíthatott, például ifj. *Andrássy Gyula* vagy *Hunyady József* személyében. Utóbbi rendszeres látogatója volt a családnak és az ő közbenjárásának köszönhető, hogy 1927-ben főleg magánadományokból származó jövedelemből Zita autóbilt vásárolhatott.

A II. világháború kitörésekor Zita és a család végül elhagyta Európát és az Egyesült Államokba, illetőleg Zita királyné a kanadai Québecbe költözött. Az utalások *Ottó* nagykorúsága után is a haszonélvező Zita nevére érkeztek. A magyar főudvarnagyi bíróság a királyi családi alapítványi vagyon magyarországi zárgondnokságának kérésére 1940. december 23-án 80 600 pengőnek megfelelő USA dollárt még kiutalt, későbbi utalásokra vonatkozó forrás nem található az Országos Levéltár anyagában. A háborús helyzet miatt feltételezhetően ezek hamarosan meg is szűntek.

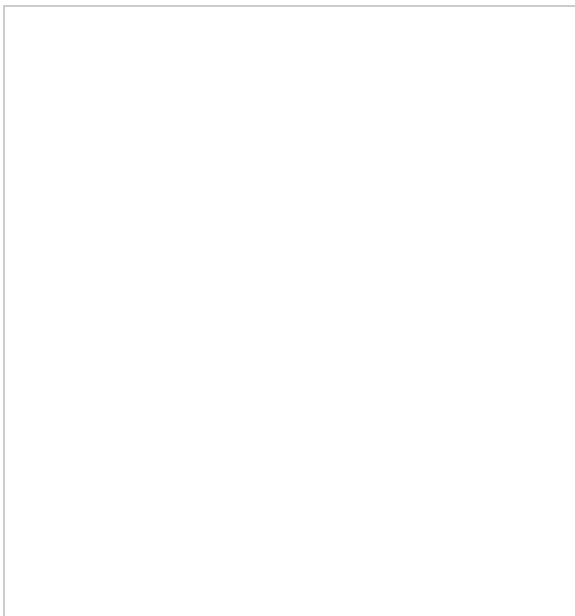
Fotók: <http://www.ottovonhabsburg.org/> [2]

Források

1. A magyar főudvarnagyi bíróság végzése Zita királyné és családja részére kétmillió korona kiutalásáról

Budapest, 1922. július 21.

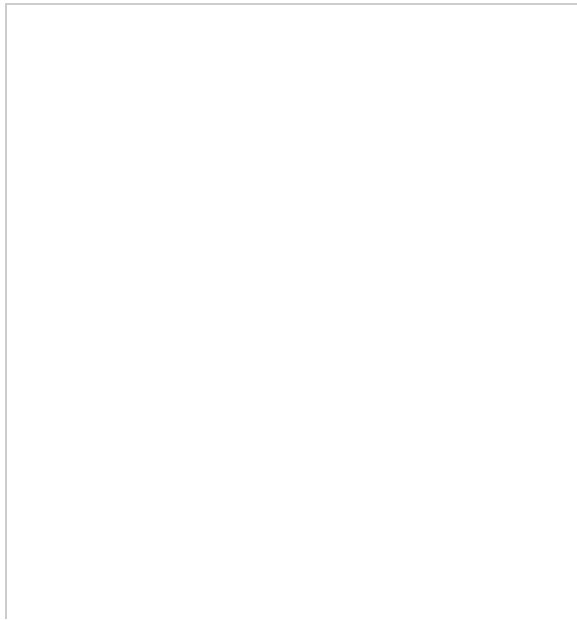
Az irat jelzete: MNL OL K 26-1922-I-5205-6276.

2. „Mein letzter Wille.” IV. Károly király végrendeletének hivatalos másolata és a magyar kormány végrendelettel kapcsolatos feladatai

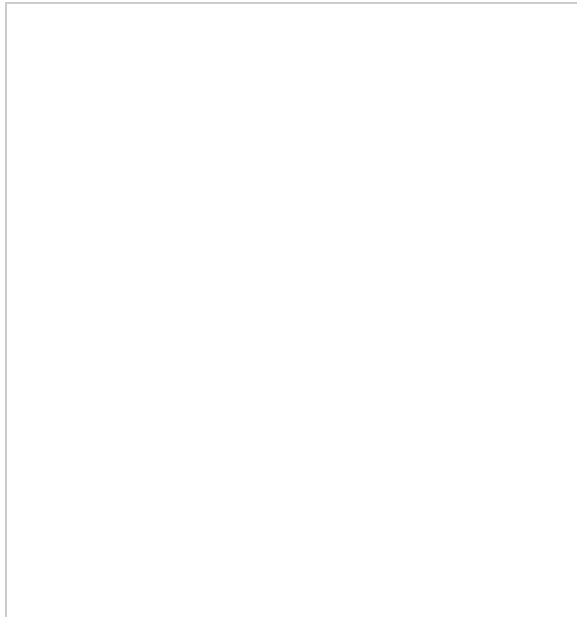
Budapest, 1923. március 28.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-1923-I-506.

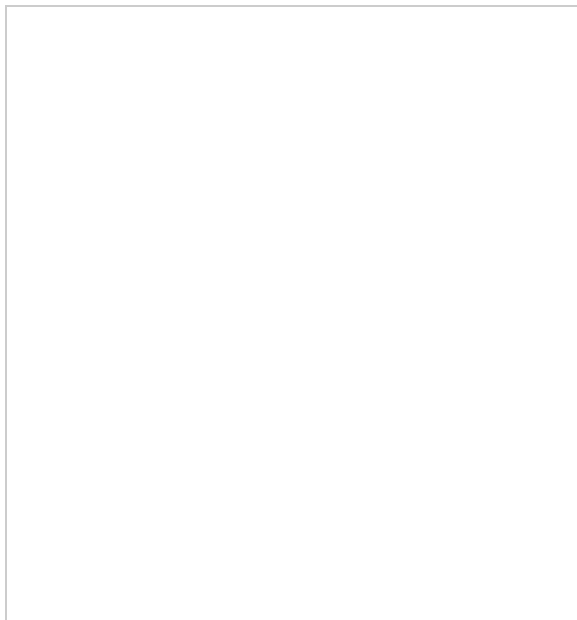
3. Zita királyné meghatalmazása gróf Cziráky József számára a királyi család vagyonának kezeléséről
San Sebastian (Spanyolország), 1923. április 5.

Az irat jelzete: MNL OL P 4-13. d.-N° 633-1923.

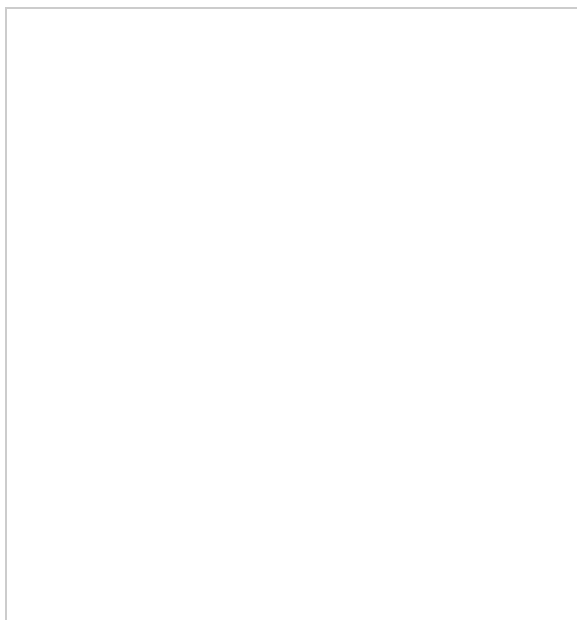
4. A Magyar Főudvarnagyi Bíróság elnökének végzése a királyi család részére tízezer dollár kiutalásáról
Budapest, 1928. december 3.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-II-1-627-1929.

5. Gróf Wenckheim Dénes, a cs. és kir. családi vagyon zárgondnokának levele gróf Bethlen István miniszterelnöknek
Budapest, 1929. február 14.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-II-1-711-1929.

6. A magyar főudvarnagyi bíróság végzése pénzösszeg átutalásáról Zita királyné részére
Budapest, 1940. december 23.

Az irat jelzete: MNL OL K 269-49-191709-1940.

Címkék:

[IV. Károly](#) ^[3]

[Wenckheim](#) ^[4]

[Osztrák-Magyar Monarchia](#) ^[5]

[Zita királyné](#) ^[6]

[apanázs](#) ^[7]

[Habsburg Ottó](#) ^[8]

[Habsburgok](#) ^[9]

[Horthy-korszak](#) ^[10]

Kiadás: 12. évfolyam (2012) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/habsburg_apanazs.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/habsburg_apanazs.html

[2] <http://www.ottovonhabsburg.org/>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/iv-karoly>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/wenckheim>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/zita-kiralyne>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/apanazs>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/habsburg-otto>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/habsburgok>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/horthy-korszak>